

Česká zemědělská univerzita v Praze

Provozně ekonomická fakulta

Bakalářská práce

**Totalitní režimy v Evropě: analýza socioekonomického
vývoje vybraného příhraničního regionu**

Romana Vojtková

© 2012/2013 ČZU v Praze

ČESKÁ ZEMĚDĚLSKÁ UNIVERZITA V PRAZE

Katedra humanitních věd
Provozně ekonomická fakulta

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Vojtková Romana

Veřejná správa a regionální rozvoj – k.s. Šumperk

Název práce

Totalitní režimy v Evropě: Analýza socio-ekonomického vyvoje vybraného příhraničního regionu

Anglický název

Totalitarian regimes in Europe: Analysis of the socio-economic development of a selected region

---

Cíle práce

Cílem bakalářské práce je zanalyzovat fenomén totality s konkrétními implikacemi na vývoj ve vybraném příhraničním regionu. Hlavní akcent je kladen na zhodnocení pozitivních a negativních dopadů spojených s nedemokratickým režimem v daném regionu z hlediska přímých účastníků procesu.

Metodika

Primární a sekundární analýza dat, polostandardizované rozhovory

Harmonogram zpracování

podzim 2012 - vypracování teoretické části práce

březen 2013 - dokončení praktické části práce a odevzdání

Rozsah textové části

30 - 40 str.

Klíčová slova

Totalita, demokracie, komunismus, diktatura, demokratický systém, Československo

Doporučené zdroje informací

1. Nedomokratické právní systémy ve vybraných státech Evropy 1. poloviny 20. století, autor: Soukup, Skřejpková, vydal: Havlíček Brain Team
2. Komunismus, autor: M. Flores, vydal: KMa s.r.o.
3. Totalitární režimy 20. století v Evropě, autor: Pavelčíková, vydal: Ostravská univerzita
4. Demokracie ve stínu, autor: Kotlán, vydal: Institut vzdělávání Sokrates
5. Kronika Třetí říše, autor: R. Overy, vydal: Fortuna libri
6. Vznik a pád Třetí říše, autor: W. Shirer, vydal: Naše vojsko
7. Konec jednoho experimentu: Krize a pád totalitního režimu v Československu 1968 - 89, autor: Prokš, vydal: Jinočany - edice Panorama dějin
8. Průvodce demokracií, autor: Kohák, vydal: Sociologické nakladatelství (SLON)
9. Mezi demokracií a totalitarismem (Aaronova politická sociologie industriálních společností 20. století), autor: Novák, vydal: Masarykova univerzita v Brně
10. Dějiny 20. století, autor: P. Johnson, vydal: Rozmluvy
11. Pád komunismu, autor: D.P. Jones, vydal: Dialog

Vedoucí práce

Wurst-Hašová Blanka, PhDr., PhD.

Konzultant práce

Hašová Blanka, PhDr., Ph.D.

Termín odevzdání

březen 2013

prof. PhDr. Ing. Věra Májrová, CSc.
Vedoucí katedry

prof. Ing. Jan Hron, DrSc., dr.h.c.
Děkan fakulty

V Praze dne 17.1.2013

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci "Totalitní režimy v Evropě : analýza socioekonomického vývoje vybraného příhraničního regionu“ jsem vypracoval(a) samostatně pod vedením vedoucího bakalářské práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu literatury na konci práce. Jako autor(ka) uvedené bakalářské práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušil(a) autorská práva třetích osob.

V Praze dne datum odevzdání

Poděkování

Rád(a) bych touto cestou poděkoval(a) paní PhDr. Blance Wurst - Hašové PhD.
za cenné rady při zpracování a za trpělivost při vedení bakalářské práce.

Totalitní režimy v Evropě: analýza socioekonomického vývoje vybraného příhraničního regionu

---

Totalitní režimy v Evropě: analýza socioekonomického vývoje vybraného příhraničního regionu

---

Totalitarian regimes in Europe analysis of selected socio-economic development of the border region

Souhrn

Práce se zabývá analýzou totalitních režimů na příkladu České republiky na Bruntálsku jako analyzovaném regionu a s tím i spojené osídlování po II.světové válce. Dále pak analyzuje nedemokratické vlády v Evropě a snaží se vymezit pojem komunismus, diktatura, demokracie, fašismus, totalita a další. Následně blíže přibližuje jejich vývoj a formuluje jejich definici.

Práce také vychází z výzkumu realizovaném na základě rozhovorů s pamětníky totalitního režimu.

Summary

The work deals with the analysis of totalitarian regimes in the example of the Czech Republic as the Bruntál the analyzed region and thus the associated border settlement after World War II. Then analyze undemocratic governments in Europe and trying to define the concept of communism, dictatorship, democracy, fascism, despotism and more. Following closely approximates their development and formulate their definition.

The work is also based on research carried out on the basis of interviews with witnesses totalitarian regime.

Totalitní režimy v Evropě: analýza socioekonomického vývoje vybraného příhraničního regionu

---

Klíčová slova: totalita, demokracie, komunismus, diktatura, fašismus, ideologie, Československo, despotismus

Keywords: totalitarianism, democracy, communism, dictatorship, fascism, an ideology, Czechoslovakia, despotism

Totalitní režimy v Evropě: analýza socioekonomického vývoje vybraného příhraničního regionu

---

OBSAH

1	ÚVOD	8
2	CÍL PRÁCE A METODIKA	8
3	TEORETICKÁ VÝCHODISKA	9
3.1.	Literární pojmosloví a jejich definice.....	9
3.1.1.	Diktatura	9
3.1.2.	Tyranie	9
3.1.3.	Despotismus.....	10
3.2.	Forma vlády.....	11
3.2.1.	Demokracie.....	11
3.2.2.	Autokracie.....	12
3.3.	Totalitarismus	12
3.3.1.	Definice.....	12
3.3.2.	Historie.....	13
3.3.3.	Rysy	13
3.4.	Totalitní ideologie	14
3.4.1.	Definice.....	14
3.4.2.	Komunismus	15
3.4.3.	Fašismus.....	17
3.4.4.	Nacismus.....	17
3.5.	Totalitní režimy v Evropě	18
3.5.1.	Rusko	18
3.5.2.	Třetí říše	20
3.5.3.	Itálie	21
3.5.4.	Pyrenejský poloostrov – Španělsko a Portugalsko	22
4	ANALYTICKÁ ČÁST – PŘÍPADOVÁ STUDIE ČESKOSLOVENSKA ...23	
4.1.	Vývoj po II. Světové válce	23
4.2.	Únor 1948 a 50. Léta	23
4.3.	Období po roce 1968	25
4.4.	Rok 1989.....	25
4.5.	Implikace spojené s nedemokratickým systémem.....	26
4.6.	Analýza zkoumaného regionu Bruntálsko a jeho osídlení	27
4.7.	Pohled přímých účastníků totalitního režimu	31
5	VÝSLEDKY PRÁCE	34
6	ZÁVĚR	34
7	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	36

Totalitní režimy v Evropě: analýza socioekonomického vývoje vybraného příhraničního regionu

---

1 Úvod

„Až se svět ohlédne za 20. stoletím, bude plakat. Ne proto, že bylo zaplaveno krutostí, ale proto, že dobří lidé mlčeli.“

Martin Luther King

Už od pradávna vznikaly snahy sjednotit svět pod jednu jedinou říši. Takovéto sjednocení bylo vždy tajným přáním mnoha vůdců, kteří v tomto spatřovali dovršení své absolutní moci nad světem. Tyto utopické snahy o vytvoření jednoho státu a jedné celosvětové vlády známe od nepaměti a jsou spojeny s takovými diktátory jako byl Dzingischán, Napoleon, Hitler nebo Stalin. Miliony mrtvých a nesmyslné války o moc, zotročení lidí a likvidace ideologicky nevhodných, to je cesta ke světovládě. [1]

Problematika je stále velmi aktuální, a proto se jí autorka rozhodla zabývat.

2 Cíl práce a metodika

Cílem této bakalářské práce je analyzovat fenomén totality s konkrétními implikacemi na vývoj ve vybraném příhraničním regionu.

Hlavní akcent je kladen na zhodnocení pozitivních a negativních dopadů spojených s nedemokratickým režimem v daném regionu z hlediska přímých účastníků. Byla provedena analýza relevantní dostupné literatury a zdrojů.

3 Teoretická východiska

3.1. Literární pojmosloví a jejich definice

3.1.1. Diktatura

Diktaturu můžeme obecně charakterizovat jako „způsob uskutečňování moci ve státě“ nebo jako neomezenou vládu jednotlivce případně celé skupiny stoupců určitého směru, opírající se o násilí. Diktatura jako forma vlády je charakterizována přímým používáním ozbrojené síly.[2]

Původně nebyla diktatura vnímána negativně, neboť již ve starém Římě byla zavedena funkce zvaná dictator, což byl úřad, jehož kompetence byly výlučně vojenského charakteru. Pozitivní smysl tohoto pojmu byl zachován až do 19. století– ještě Garibaldi se v roce 1860 prohlásil za diktátora. Za typ státního uspořádání pak začala být diktatura chápána až po zrození nástupu fašistů k moci v Evropě. [3]

3.1.2. Tyranie

Tyranie je vláda jednoho jedince, jedné strany. Je jednou z forem vlády, typ politického systému. V antickém Řecku znamenala tyrannis původně vládu neurozeného jedince (v protikladu k vládě rodové šlechty), později však došlo k významovému posunu a slovo tyranie dostalo negativní nádech – stalo se označením pro neomezenou nelegitimní vládu jedince nebo úzké skupiny. Například spartského vládce Nabise (207–192 př. n. l.) lze již považovat za tyrana v současném chápání toho slova. K převzetí moci tyrani často využívali napětí mezi aristokracií a masami lidu; nezřídka se opírali o populistickou rétoriku. Tyran (latinsky tyrannus, z řeckého τύραννος tyrannos) je osoba, která se zmocnila vlády (často násilím) a vládla pomocí násilí. Ekvivalentní jsou výrazy despota či samovládce. [4]

Totalitní režimy v Evropě: analýza socioekonomického vývoje vybraného příhraničního regionu

---

3.1.3. Despotismus

Despotismus (z řec. despotés, pán, panovník) je neomezená vláda jednoho člověka. Často je zaměňována s tyranii, přestože se jedná o dva různé termíny.

Již od Řecko – perských válek byl despotismus spojován s orientálními režimy. Jde o formu vlády často dědičného monarchy, který je neomezeným panovníkem a vládne pomocí podřízeného správního aparátu tvořeného zpravidla příslušníky armády, šlechty a kněží. Dnes je obecně chápán jako vláda neohlížející se na právní normy nebo mravní pravidla.[5]

V Aristotelově politické teorii znamená despocie nejhorší druh tyranie, která s poddanými zachází jako s otroky. Aristotelés rozlišuje mezi monarchií, která respektuje zvyklosti a jistá práva poddaných, tyranii, která vládne silou, ale respektuje jistá práva, a despocií, která vládne pouze silou a strachem.[6]

Orientální despocie byly autokratické státy ve starověkých a některých středověkých státech, zejména v Egyptě, Mezopotámii, Indii a Číně v čele říše stál monarcha, neomezeně vládnoucí pomocí rozsáhlého státního aparátu s materiálně se zpravidla opírající o výhradní vlastnictví půdy, despotická moc byla podepřena i nábožensky tím, že vládce vystupoval jako zástupce nebo vtělení boha na zemi a nejvyšší státní úředníci byli často nositeli náboženských hodností. Pro starověké orientální státy se též užívá označení orientální despocie. [7]

Despotismus přešel z paláců králů do parlamentů a vlád. Není to královský šat ani žezlo ani koruna, které činí panovníky nenáviděnými, je to jejich ctižádost...A proč se musí také revoluční vláda stát právě takovou tyranii, jakou byla vláda krále? Částečně i proto, že muži opojení mocí si přejí, aby vláda zůstala navždy v jejich rukou.

Jean Varlet, účastník Velké francouzské revoluce, později pro své názory popraven [8]

Totalitní režimy v Evropě: analýza socioekonomického vývoje vybraného příhraničního regionu

---

3.2. Forma vlády

Vládní systémy – určité institucionalizované způsoby uskutečňování státní moci; státněmocenské formy vládnutí.[9]

3.2.1. Demokracie

Termín demokracie je složen ze dvou řeckých výrazů - démos a kratein. Slovo démos se překládá jako lid, zatímco sloveso kratein je vhodným ekvivalentem k českému pojmu vládnout. Již z vysvětlení vzniku této složeniny je pochopitelné o jaký způsob řízení státu jde. Dvojjazyčnost demokracie shrnul Platon svým výrokem, že demokracie řízená zákonem je nejlepší ze všech vládních forem, oproti tomu demokracie neomezená zákonem, tedy svévole davu, je tou nejhrůznější.[10]

Demokracie je tedy vláda lidu, ovšem zde si většina musí počínat ohleduplně už proto, že nebude vždycky většinou – nevyjadřuje vůli všech. V demokracii nejde jen o to, aby se určitý zákon prosadil v parlamentu, nýbrž také o to, aby získal aktivní podporu či alespoň pasivní souhlas co největší části obyvatel.[11]

Otázkou demokracie není jen to, kdo vládne, ale také to, jak vládne. Americký prezident Lincoln hovořil o demokratické vládě „...lidu, lidem, pro lid...“. Demokratická ústava začíná jednoznačně: „...my, lidé této země, ve svobodě a v odpovědnosti za svou zemi spravující. My všichni, ne jen určitá strana, skupina, národ, my všichni jsme správci této země...“ [12]

Existují dva základní druhy demokratického systému:

přímá demokracie – lid rozhoduje o politických otázkách přímo, tzv. referendem, pro jejich zástupce závazným návrh, který má stanovený počet podpisů (např. 100 000 na spolkové úrovni Švýcarska, v kantonech a obcích je počet podpisů nižší, přiměřeně k počtu občanů).[13]

Totalitní režimy v Evropě: analýza socioekonomického vývoje vybraného příhraničního regionu

---

reprezentativní (též nepřímá, zastupitelská) – lid si volí své zástupce, kteří pak jeho jménem a v jeho zájmu rozhodují (převážná většina demokratických zemí, např. Česká republika). V reprezentativních demokraciích současnosti je nejvyšším zastupitelským orgánem parlament - hovoří se pak tedy o parlamentní demokracii. [14]

3.2.2. Autokracie

Autokracie je v politickém významu slova forma vlády, ve které je držitelem veškeré moci buď jednotlivec (monokracie) nebo úzká a sociálně uzavřená skupina lidí (aristokracie, plutokracie, oligarchie, technokracie). Oporou moci v takovém politickém uspořádání většinou bývají ozbrojené síly a byrokratická státní správa.[15]

Řecký filosof Aristotelés neviděl v autokracii, tedy vládě jednoho či více suverénů, nutně špatnou formu vlády, tu odděloval od dobrých forem podle toho, zda jejich uplatnění směřovalo nutně a nevyhnutelně k dobrému (monarchie, aristokracie) či špatnému (tyranie, oligarchie) cíli. V soudobé politické praxi je možné zdůraznit poznatek, že autokracie má v některých svých případech tendenci uchylovat se k diktátorským formám vládnutí. [16]

3.3. Totalitarismus

3.3.1. Definice

Jde o politický systém, jehož vládnoucí skupiny neuznávají žádné meze své pravomoci a snaží se regulovat všechny aspekty veřejného a soukromého života. Základními znaky totalitarismu jsou autokratická vláda a prosazování politické ideologie v oblasti veřejného i osobního života.

Totalitarismus je nedemokratickou formou vlády, typicky nastolovanou masivní ideologickou propagandou a neskrývaným terorem a brutalitou. Od autokracie se odlišuje

Totalitní režimy v Evropě: analýza socioekonomického vývoje vybraného příhraničního regionu

---

tím, že usiluje o „totalní“, naprostou moc, a to zpolitizováním veškeré společenské i individuální existence. Totalita je obecně charakterizována propojením autoritativní vlády a politické ideologie.[17]

Totalitní stát zcela ovládá a řídí ekonomiku, potlačuje svobodu slova a kritiku režimu. Totalitní režim zasahuje do všech stránek veřejného i soukromého života, přesněji smazává rozdíl mezi soukromým a veřejným životem a neuznává svobodného jedince ani žádnou hranici své moci.

Mezi ideologie inklinující k totalitárnímu režimu lze zařadit fašismus, komunistickou diktaturu proletariátu a nacismus.[18]

3.3.2. Historie

Je třeba konstatovat, že totalitární systémy jsou relativně pozdního data. Objevují se totiž teprve na přelomu 20. a 30. let minulého století. Pojem totalitarismus nejenže prošel za relativně krátkou dobu, kdy je používán, mnoha změnami, ale dodnes není zcela jednoznačně definován a byl přitom jako druhový pojem pro pravicové i levicové evropské režimy nebo jednoduše řečeno pro fašismus, nacismus a komunismus. Fašistické totalitární systémy vznikly v poválečné Evropě jako negace liberální, občanské společnosti. Podle nich je její demokratický systém příliš komplikovaný a neumožňuje rychlou akci. V každém případě se jedná o problematiku vysoce aktuální a z ohledu právní historie navíc téměř recentní.[19]

3.3.3. Rysy

Totalitní systém je obvykle charakterizován těmito rysy:

- jedná se o státem vynucenou ideologii
- jediná strana ovládá státní aparát

Totalitní režimy v Evropě: analýza socioekonomického vývoje vybraného příhraničního regionu

---

- existuje zde policejní kontrola a sledování občanů včetně používání mimosoudní represe a zastrasování
- převažuje centrální řízení ekonomiky
- stát má monopol na prostředky masové komunikace [20]

3.4. Totalitní ideologie

3.4.1. Definice

Ideologie je komplexní a relativně konzistentní soubor názorů, morálních postojů i logických úvah vyjadřující zásadní životní postoje i cíle určité sociální skupiny obyvatelstva. Ideologie tedy vytváří takový světový názor, který mobilizuje, řídí a organizuje určité sociální skupiny k určitému jednání a k cílům, které považuje za ospravedlněné, zatímco jednání a cíle protikladné zatracuje a odmítá.[21]

Prakticky každá ideologie se snaží být teoreticky zdůvodněna – opírá se o vědu či filozofii, zároveň je ovlivněna subjektivním pohledem a záměrem tvůrců a nositelů té které ideologie. Totalitní nebo – li politická ideologie jsou jedním z nejběžnějších významů slova ideologie. Brzy však tato ideologie nabyla pejorativní význam, to když Napoleon Bonaparte začal teoretiky zastávající názory odtržené od praktických otázek nazývat ideology. [22]

Zkušenosti 20. století přesvědčivě dokázaly, že jakákoli ideologie je nepřímo úměrná morálce. Tam, kde se daří ideologii, upadá mravnost a naopak. Ideologie se snaží nahradit morálku a potlačuje ji, aby mohla prosazovat své principy a cíle. Na druhé straně jediné morálka je zárukou normálních vztahů mezi lidmi a společností, která ji neuznává, se zákonitě rozkládá a hroutí. Každá ideologie předstírá znalost a majetnictví pravdy, tím si nejen uzavírá cestu k svobodnému myšlení a rozvoji ducha, ale zároveň učí své stoupence nenávidět a snaží se likvidovat všechny, kteří jsou jiného mínění. Lze dokonce říci, že ideologie jsou v dějinách hlavní příčinou lidské bídy a utrpení.[23]

Totalitní režimy v Evropě: analýza socioekonomického vývoje vybraného příhraničního regionu

---

Ideologické systémy fašistického typu se zpravidla opírají o své vlastní historické národní tradice. Vyznačují se vypjatým nacionalismem až šovinismem. Jeho základem je přesvědčení o vyvolenosti vlastního národa a jeho vůdce.

Společný pro všechny totalitární režimy je způsob, jakým prosazují přijetí svých ideologických dogmat. Je to pro ně jediný přijatelný způsob myšlení. Musí je jednotně deklarovat všechny vrstvy společnosti.

Rozdíl mezi autoritativním státem a státem totalitním tedy, jak vyplývá z předchozích řádků, spočívá především v tom, že prvně jmenovaný si nečiní nárok na detailní řízení všech oblastí života společnosti a dokonce toleruje určitou míru autonomie soukromé sféry a připouští jiný stupeň plurality sdružování, které není přímo kontrolováno a řízeno státem.[24]

3.4.2. Komunismus

Komunismus je označení užívané pro ideologie beztřídní společnosti, ve které je soukromé vlastnictví zcela zrušeno a výrobní prostředky jsou předmětem společného vlastnictví tak, že je vyrobený produkt rovnoměrně rozdělen mezi všechny obyvatele, čímž jsou uspokojovány jejich hmotné i kulturní potřeby. Programové teze této doktríny jsou obsaženy v Komunistickém manifestu Karla Marxe z roku 1848.[25]

Literatura často uvádí názor, že kořeny této nauky leží v 18. století, kdy se objevují myšlenky osvícenské.

Prapůvodní impuls tohoto politického a etického mesiášství směřoval k etické a sociální revoluci, která vyvrcholila v myšlenkových koncepcích a událostech Velké francouzské revoluce na konci 18. století. Jeho teoretické kořeny a první organizované činnosti sahají do 19. století, ale až bolševické uchopení moci v Rusku z něj učinily politické období dějin.[26]

Komunistická ideologie se v obrazu budoucí společnosti inspirovala mj. díly utopických socialistů (Robert Owen, Saint – Simon, Charles Fourier aj.) pro „masy“ obětí

Totalitní režimy v Evropě: analýza socioekonomického vývoje vybraného příhraničního regionu

---

obou světových válek, světové hospodářské krize, nezaměstnanosti a dalších negativních jevů první poloviny 20. století se komunistické vize staly vítaným východiskem.

Komunismus byl mezinárodní konzervativní, tedy konvenční blok s běžnými nebo dohodnutými pravidly, a ohnisko bojů za národní nezávislost. Byl to mýtus, naděje schopná oslovit miliony lidí, byla to hrozba a noční můra pro velkou část světa. Rozporuplný charakter komunistické zkušenosti se ukrývá v historii.[27]

Ve dvacátých a třicátých letech 20. století se komunismus projevuje jako nerozpletná zmeť různých, někdy navzájem se popírajících jevů. Komunismus je revolucí pro asijské země, ve kterých boj za nezávislost, osvobození se od koloniální moci dostává novou sílu díky pomoci, kterou Sovětský svaz rozhodl věnovat utlačovaným národům. Komunistická strana se stala vládnoucí třídou, ovšem komunismus není jen mýtem pro evropské strany, ale také pro velkou část dělnického hnutí a pro stále větší dav intelektuálů. Ti spatřují v sovětském komunismu záštitu proti fašismu. Mezinárodní situace třicátých let poznamenána krizí kapitalismu a posílením fašismu vedla člověka k příklonu ke komunismu jako k životní volbě.[28]

V horizontu deseti let komunismus zakusil hlubokou proměnu. V roce 1939 dochází k podpisu dohody a vzájemné toleranci mezi SSSR a Německem. Ovšem válka započala nové dějiny a o pár měsíců později se SSSR přiklonil na stranu Velké Británie a USA v boji proti nacismu a osvobození Evropy od hrůzovlády založené na násilí a teroru.

Po skončení 2. světové války se stal Sovětský svaz zárukou jistoty a během několika měsíců ve středovýchodní Evropě koaliční vlády vystřídají vlády jedné strany – komunistické. Tato diktatura zakázala demokratické zákon a stát znovu budoval instituce a hospodářství po vzoru sovětské zkušenosti.

Padesátá léta jsou pro komunismus nejistým a rozporuplným obdobím a léta šedesátá jsou nejúspěšnějším obdobím celé historie komunismu z hlediska počtu států s komunistickými vládami.

Právě v okamžiku, kdy komunismus začal poprvé projevovat tendence k reformám, se v samém srdci sovětského impéria začala objevovat krize, která ji nakonec vedla k záhubě a to bylo v osmdesátých letech. Skončil tak geopolitický režim sovětského

Totalitní režimy v Evropě: analýza socioekonomického vývoje vybraného příhraničního regionu

---

významu, široký mocenský blok, nesourodé hospodářství, které se postavilo proti tradičnímu trhu, ale postupně se přizpůsobovalo, ideologie, která dokázala pozměnit běh dějin.

Komunismus, jako takový, padl s berlínskou zdí, s rozpadem Sovětského svazu. Zdá se, že ukončil vlastní historickou parabolu, navzdory komunistickým stranám, které zůstaly u moci i po roce 1989.[29]

3.4.3. Fašismus

Je charakterizován jako nacionálně rasistické hnutí a diktátorská forma vlády. Dva základní typy představuje italský fašismus a německý nacismus. Fašisté neideologicky opírali o tradici římského impéria. Projevilo se to i v jejich terminologii, název je odvozen z latinského pojmu „fasces“.

Fašismus je zřejmě tou nejdokonalejší formou extremismu. Pokud je opravdu důsledný, jsou podoby jeho extremistických konstitutivních znaků jedinečnou a lákavou alternativou demokratického systému. Pro fašismus je typický hluboce propracovaný vůdcovský princip a poměrně konzistentní podoba kategorií „přítel“ a „nepřítel“ (podle rasového, národnostního kritéria).[30]

3.4.4. Nacismus

Za tvůrce nacistické rasové ideologie je považován Alfréd Rosenberg. Jeho stěžejní monografie je nazvána Mýtus dvacátého století a zřetelně v něm navazuje na rasistické teorie.

Nacionální socialismus, z německého Nationalsozialismus, zkráceným výrazem nacismus (Nacionální socialismus) je totalitní ideologie oficiálně uplatňovaná diktaturou v Německu v letech 1933–1945 (tzv. Třetí říše) prostřednictvím Národně socialistické německé dělnické strany (Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei, NSDAP) vedené

Totalitní režimy v Evropě: analýza socioekonomického vývoje vybraného příhraničního regionu

---

Adolfem Hitlerem. Nacistická ideologie kombinuje prvky socialismu, nacionalismu, pangermanismu (preference rasy před národem a idea sjednocené germánské Evropy), fašismu, rasismu (zvláště antisemitismu) a eugeniky.

V okamžiku, kdy se dostal nacionální socialismus k moci, uskutečnil rozsáhlou a rychlou přeměnu společnosti v účinný stroj, který skvěle sloužil jeho potřebám a zájmům, vše bylo podřízeno aktuálnímu režimu.[31]

Německý nacismus je extrémní podobou, která udivuje svou důsledností a stálostí svých idejí. Vždyť programové body NSDAP zůstaly od roku 1920 podstatně nezměněny a Hitlerovy názory byly známy od vydání jeho knihy Mein Kampf. Svět nevěřil, že by nacismus své myšlenky realizoval. Vůdce Hitler však dokázal jednat bez skrupulí a strhl za sebou celý německý národ.[32]

Hrůznou konsekvencí nacismu byla genocida nepohodlných ras a národů. Nikdy v historii nebyla likvidována nějaká skupina na základě toho, že prostě existuje. Chladnokrevnost a systematickosti likvidace Židů i dalších „škůdců“ tzv. árijské kultury dodnes bere dech. Kromě rasové čistoty museli prokázat nositelé „germánské kultury“ svoji oddanost nacistické ideologii. Na nejnižším stupni rasového žebříčku byli již zmiňováni Židé.[33]

3.5. Totalitní režimy v Evropě

3.5.1. Rusko

Nejstarším a možná i nejdéle trvajícím režimem byl komunismus v SSSR. Byl postaven na ideologii marxismu, doplněného o Leninovy úvahy a výklady. Cílem tohoto režimu v Rusku bylo od základu změnit společnost.

Převzetí moci bolševiky v Rusku proběhlo v roce 1917 revolučním způsobem. Navázalo na svržení carské moci. Bolševici nastolili teror proti třídním nepřátelům.

Totalitní režimy v Evropě: analýza socioekonomického vývoje vybraného příhraničního regionu

---

Vznikly první tábory nucených prací. Lenin stál u základů totalitárního režimu, který znemožnil rozvoj demokratické společnosti.[34]

Tzv. válečný komunismus, který Lenin zavedl jako zvláštní režim, měl za následek nedostatek potravin. Tento režim skončil ale velkým ekonomickým chaosem a hladomorem a tak jej brzy nahradila NEP(nová ekonomická politika). Brzy byla NEP ukončena a probíhalo sjednocení země, tedy vznik Svazu sovětských socialistických republik. Přišla nová vlna kolektivizace a také komunistická společnost.[35]

Po Leninově smrti se do čela dostal Stalin. Byl nastolen absolutistický a totalitářský režim, který našel v osobě Stalina svého vůdce a svůj symbol. Naprostou kontrolu nad obyvatelstvem Stalin dosáhl kolektivizací a industrializací.

Svou roli sehrála také tajná policie založená již za dob Lenina.

Konec války se ale rychle rozplýval do zvětšujících se rozporů, které v letech 1976 – 47 započaly „studenu válku“, konflikt převážně ideologický a propagandistický, doprovázený politickou neústupností a vynakládáním prostředků na nákup zbraní a zpětně hrozbou války.[36]

Stalin, který vytvořil „záruky jistoty“, geopolitické uskupení, které by zamezilo možnému opakování útoku ze strany Německa a tedy centrální bod sovětské mezinárodní politiky, přechází rychle od úvahy o spřátelených neutrálních státech k nápadu integrovat státy podřízené a přizpůsobující se sovětskému vzoru. Komunistická diktatura zakázala demokratické zákony a stát znovu budoval instituce a hospodářství (agrární reforma, kolektivizace venkova, centralizace) po vzoru sovětské meziválečné zkušenosti a stala se životním stylem bojujícím proti demokratickým ideologiím. Chruščov, Stalinův nástupce, nenáviděný obdivovateli stalinismu a revolučními puristy, byl ztělesněním reformačních hranic komunistického režimu, zčásti vázaných na strukturu systému, zčásti prostý výsledek dogmatické ideologie. Jeho první rozhodnutí byl proces decentralizace a mírové soužití se Západem. Narazil však na odpor uvnitř komunistického hnutí. Sovětský svaz byl nadále komunistickým symbolem a skutečnou mocností a byla čím dál víc narušována stabilita východní Evropy.[38]

Totalitní režimy v Evropě: analýza socioekonomického vývoje vybraného příhraničního regionu

---

Zahraniční politika SSSR od roku 1985 podporovala nové mezinárodní klima poznamenané uvolněním vztahů mezi Východem a Západem. Přetrvávající hospodářské krize v celém východním světě a postupné zmenšování sovětské moci přesvědčilo komunistické vedení o nutnosti částečného uvolnění režimu.[39]

3.5.2. Třetí říše

Žádné jiné období moderních dějin nebylo prozkoumáno tak důkladně jako Třetí říše. V minulém století trvala sice jen 12 let, ale důsledky ničivé války, kterou Hitler rozpoutal, spolu s genocidou evropských Židů ovlivnily dění daleko za hranicemi Německa a dodnes se v něm odrážejí.

Těch 12 let německých dějin tak bohatých na události plné zvrátů vyvolávají zásadní otázky. Za prvé: Jak to, že bylo Hitlerovi umožněno dostat se k moci, když za jeho stranou stála pouhá třetina voličů? Jistě, menšinových vlád zažila Evropa v minulém století celou řadu. Vzhledem k hrozbě, kterou Hitler představoval, je však nezbytné vysvětlit, proč dvě třetiny Němců, kteří ho nevolili, nenašli způsob, jak mu cestu k moci překazit.[40]

Složitější otázkou je, proč Hitler, pro mnoho lidí, kteří se s ním setkali, absolutní nula, dokázal německý lid ovládnout tak neobyčejnou silou, že ho přivedl až na pokraj úplného zničení bez toho, že by se přitom jakkoli narušila vazba mezi vůdcem a těmi, kdo se jím nechali vést.[41]

Pokoušíme – li se vyrovnat s těmito otázkami, musíme mít v patrnosti, že významná část Němců byla ovlivněna idealismem nacionálněsocialistické revoluce. Myšlenka, že německé národní oživení dospěje pod Hitlerem k tomu, že se z Německa stane centrum obnovené evropské civilizace, dnes vypadá jako naprosto scestná. V propagandě Třetí říše se opakují obrazy triumfu řádu nad chaosem a slušnosti a čestnosti nad nepřátelskými hodnotami vnějšího světa.[42]

Totalitní režimy v Evropě: analýza socioekonomického vývoje vybraného příhraničního regionu

---

Vznik Třetí říše umožnila Hitlerovi hospodářská krize, která v německých voličích vyvolávala strach i zlobu na okolní svět a na komunismus. Německý nacionální socialismus byl volbou z nouze a za úspěch vděčil krachu ostatních politických stran.

Posun od záležitostí domácí politiky k politice zahraniční ve třicátých letech umožnilo rychlé znovuvybrojení německých ozbrojených sil. Neochota velmocí zasáhnout proti němu silou byla zřejmá, SSSR už zachvátila léta velkého teroru a hrozba z jeho strany se tak výrazně zmenšila. Válka s Polskem v září 1939 přinesla Hitlerovi vyhlídky na světový konflikt a poté vsadil na frontální útok proti Francii a tím chtěl zneškodnit Británii. Rozsáhlým útokem na Sovětský svaz chtěl odstranit komunistickou hrozbu a Británii tak připravit o poslední možnost uzavřít v Evropě s některou s velmocí spojení.

Nevyhnutelnost porážky Německa v paktu Osy (politické uskupení nacistického Německa, Itálie a Japonska) byla zřejmá po vylodění spojenců ve Francii.

Nalézt řešení „německé otázky“ nepomohlo Evropě ani zničení Třetí říše. Její stín visel nad Německem ještě v padesátých letech, kdy se mnozí nacionální socialisté dostali zpět na svá dřívější místa.[43]

3.5.3. Itálie

Kdybychom měli výstižně a pokud možno nejstručněji charakterizovat podstatu italského fašismu, bylo by nejlepší využít formulaci B. Mussoliniho:

„ Jako každé politické pojetí, fašismus je praxe a je myšlenka, činnost, již je imanentní doktrína...Fašismus je pojetí náboženské, v němž člověk je pojímán ve svém imanentním vztahu a vyšším zákonem....Vůči státu je fašistické pojetí antiindividualistické.“[44]

Kromě přívlastku fašistická nebo mussoliniovká bývá často Itálie označována jako korporativní. Pro obecnou představu je možno připomenout si následující definici: „korporativismus je specifický společensko – politický proces, v němž omezený počet monopolních organizací reprezentujících funkční zájmy jedná se státem o státní politice.

Totalitní režimy v Evropě: analýza socioekonomického vývoje vybraného příhraničního regionu

---

Výměnou za vyhovující politiku se vůdcové zájmových skupin zavazují k tomu, že budou prostřednictvím svých členů tuto politiku realizovat.“

Samotný fašismus se v Itálii zrodil již v roce 1919, základem měl sociálně ekonomický charakter a do čela se dostal právě Mussolini a poté se fašismus změnil v politické hnutí. Mussolini upevňoval moc a diktaturu, postupně v Itálii nastával totalitní režim.

Itálie nebyla šťastnou ani dobře spravovanou zemí. Měla otřesnou bídu, nejvyšší porodnost v Evropě a po Německu jednu z největších inflací. Parlamentní režim byl značně zkorumpovaný, monarchie neoblíbená. Lidé se hrozili rudého teroru, protože tisk psal o Leninových ukrutnostech.

Během prvních dvaceti let své existence se italský fašismus snažil vytvořit vlastní antropologickou vizi italského národa a to pomocí školství, kultury a rasových či antisemitistických zákonů.

V oblasti zahraniční politiky se snažil o revizi mírových smluv, aby byla posílena moc Itálie a stabilita Evropy. Po nástupu nacismu k moci se však Itálie dostávala v oblasti zahraniční politiky stále více do vleku Německa.[45]

3.5.4. Pyrenejský poloostrov – Španělsko a Portugalsko

Světová hospodářská krize urychlila zánik monarchie ve Španělsku, k moci se dostal generál de Primavera a nastolil totalitní režim vojensko – monarchistické diktatury, mnohdy hodnocený jako fašistický.

Hitler a Mussolini se zajímali o události ve Španělsku s cílem ustavit v Madridu vládu, která by byla ochotna s nimi spolupracovat. Po neúspěšném státním převratu se v prvních dnech války velkých měst zmocnili nacionalisté. Španělský postoj ke světové válce se vyvíjel od důsledné neutrality k prohlášení se za neválčící stranu. Vládnoucí skupina se právem obávala, že dojde – li k rozdělení armády nebo její neutralizaci, nic nezabrání extrémní levici převzetí moci, což povede k hrůzovládám jako v Rusku. Postupně se sblížovalo s Německem a podporovalo boj proti Rusku.

Doba první portugalské republiky vyhlášené roku 1910, je charakteristická politickou nestabilitou, nerealizovanými reformami. Jistým východiskem se zdál diktátorský režim

Totalitní režimy v Evropě: analýza socioekonomického vývoje vybraného příhraničního regionu

---

Oliviera Salazara, ovšem i tady byly zaznamenány státní převraty a vystřídaly se zde i různé podoby fašismu, především italského, který prvně vykazoval prvky autoritativní demokracie.

Zakázány byly komunistické, socialistické strany a objevil se i rasistický prvek, kdy vláda rozhodla o občanských právech lidí pouze bílé rasy se znalostí portugalštiny.[46]

4 Analytická část – případová studie Československa

4.1. Vývoj po II. světové válce

Velkým poválečným tématem bylo vyřešení otázky českých Němců. Během války se uvažovalo o separátním míru, jehož součástí by bylo postoupení Sudet Německu. Bezprostředně po válce nastal neorganizovaný divoký odsun Němců, což se neobešlo bez následků.

Oproti předválečnému stavu se však viditelně změnil charakter státu. Historicky vzato se již zde objevují prvky socialistického vývoje. Důležitým mezníkem v tomto vývoji se staly také volby konané v roce 1946, jejímž vítězem se stala KSČ.[47]

Pozice komunistů byla důležitým triumfem, nejenže ovládli ministerstvo vnitra, ale nastala také politická krize, způsobená nepříznivým hospodářským vývojem. Znárodněné podniky vinou nesprávného vedení ztrácely konkurenceschopnost na zahraničních trzích a produktivita v zemědělství poklesla hluboko pod předválečnou úroveň.[48]

4.2. Únor 1948 a 50. léta

"Právě se vracím z Hradu od prezidenta republiky. Dnes ráno jsem panu prezidentu republiky podal návrh na přijetí demise ministrů, kteří odstoupili 20. února tohoto roku. A současně jsem panu prezidentu navrhl seznam osob, kterými má býti vláda doplněna a rekonstruována.

Totalitní režimy v Evropě: analýza socioekonomického vývoje vybraného příhraničního regionu

---

Mohu vám sdělit, že pan prezident všechny mé návrhy, přesně tak jak byly podány, přijal...".

Klement Gottwald na Václavském náměstí 25. únor 1948

Jen málo vět, jako jsou tato, byla pro občany Československa tak osudových. Hlavní příčinou narůstajících potíží byl sovětský model totalitního režimu, jehož základními znaky byly:

- soustředění veškeré politické moci do rukou úzké skupiny nejvyšších politických funkcionářů KSČ, která ovládla celou společnost
- hospodářství bylo direktivně byrokraticky řízeno z jednoho politického centra podle zájmů totalitního režimu
- potlačena byla všechna občanská i lidská práva, kdy státní moc tvrdě postihovala odpůrce stávajícího režimu. Každodenní život byl znepríjemňován nadřízenými postoji a státní byrokracií
- duchovní život celé společnosti, školství, výchova a kultura byly podřízeny povrchní a dogmatické komunistické ideologii, marxismu - leninismu

Byla zahájena kolektivizace a fakticky byli vlastníci půdy i živností zbavováni majetku. Rozběhla se kola politických procesů a zavládl strach ze Státní bezpečnosti. V závěru této fáze došlo i na vlastní straníky, kteří se stali obětí revoluce.[49]

Rozvinula se první společenská krize. Impulzy byla smrt Stalina a Gottwalda, měnová reforma i nepokoje v Polsku a NDR. Nespokojenost obyvatel pramenila z problematického hospodářského vývoje i z deziluze o snadném vybudování socialismu. Krizi se podařilo novému vedení KSČ úspěšně čelit. Rozvinula se první společenská krize. Impulzy byla smrt Stalina a Gottwalda, měnová reforma i nepokoje v Polsku a NDR. Nespokojenost obyvatel pramenila z problematického hospodářského vývoje i z deziluze o snadném vybudování socialismu. Krizi se podařilo novému vedení KSČ úspěšně čelit.

Totalitní režimy v Evropě: analýza socioekonomického vývoje vybraného příhraničního regionu

---

Chvíle jisté slabosti komunistů využili spisovatelé, studenti ale i odboráři k tomu, aby se snažili získat liberálnější podmínky.[50]

4.3. Období po roce 1968

Díky různým mezinárodním i domácím souvislostem proběhla druhá polovina 60. let ve znamení pozvolného uvolnění. Lidé se pomalu začali vyjadřovat ke stavu společnosti, ve které žili. Nové stranické a státní vedení provádělo demokratizační změny ve společnosti, které spočívaly v předání části rozhodovacích pravomocí demokraticky zvoleným společenským strukturám. Tlak společnosti na další změny postupně sílil a bylo otázkou, co se stane, až se dostane na hranici ochoty komunistické strany k těmto dalším změnám.

Sovětské vedení, které v počátcích tento vývoj podcenilo, bylo nuceno v srpnu 1968 použít vojenskou sílu, aby zabránilo dalšímu pokračování Pražského jara a jeho eventuálnímu rozšíření do okolních socialistických států.

Období, které následovalo po invazi vojsk v srpnu 1968 nazýváme obdobím normalizace. Režim pracoval pomocí hrozeb, tlaků, nabídek různých výhod, soustavného zpochybňování a očeřování jinak smýšlejících lidí, manipulací s fakty i hodnotami, individuální i sociální korupcí. Současně to bylo období neutěšeného ekonomického vývoje, devastace životního prostředí, úpadku pracovní morálky, resp. morálky vůbec.[51]

4.4. Rok 1989

Proti totalitnímu režimu protestovali občané na shromážděních k výročí sovětské okupace i k výročí vzniku československého státu. Vláda ovšem povolila jen tichou vzpomínku ke dni lidských práv a proti manifestujícím lidem zasáhly bezpečnostní složky.

Totalitní režimy v Evropě: analýza socioekonomického vývoje vybraného příhraničního regionu

---

Napjatou vnitropolitickou situaci tak vyhrotilo shromáždění v listopadu 1989, související s Mezinárodním dnem studentstva. Občané tak otevřeně kritizovali totalitní režim a požadovali obnovení demokracie. Manifestace byla ale násilně potlačena. Počet demonstrujících byl ale den ode větší a většina funkcionářů byla touto nenadálou situací zaskočena. Byrokratický mechanismus řízení totalitního režimu v daném okamžiku naprosto selhal. Od KSČ se odvrátili dosavadní političtí partneři. Normalizační režim se po dvou desetiletích prakticky rozpadl.[52]

V dalších měsících se československá společnost po dlouhých letech chystala ke svobodným volbám. Významnou událostí byla také změna názvu československého státu, kdy Federální shromáždění schválilo název Česká a Slovenská federativní republika a prezidentem se stal Václav Havel. Funkční období prezidenta, vlády a parlamentu bylo stanoveno na dva roky a čekalo je mnoho náročných úkolů při přechodu od pozůstatků totalitního režimu k demokratické společnosti.[53]

Velký převrat, nastartovaný 17. listopadu 1989 otevřel cestu ke svobodě, o jaké se snilo po únoru 1948. Zcela přirozeně polistopadová svoboda zakrátko zevšedněla a téměř všichni se vrhli do odhalování zločinů komunistického systému a jeho představitelů. Pominuli ovšem, že hlavním zločinem socialismu sovětského typu bylo nejen potlačení demokracie, ale také nastolení naprosto nefunkčního hospodářského systému.[54]

4.5. Implikace spojené s nedemokratickým systémem

Dopady totalitních režimů mají nejen politické, ekonomické a hospodářské důsledky, ale také důsledky náboženské a kulturní. Hned po 2. světové válce se v celé republice upírala na odsun Němců. V pohraničních oblastech chyběly pracovní síly. Zemědělské usedlosti chátraly a průmyslové závody upadaly. Zájem o doosídlování nebyl nijak veliký.

Sever Moravy nebyl výjimkou. Tehdejší vláda sem umisťovala všechny dostupné pracovní síly, které mohla. V letech 1945 – 1947 sem přicházeli sedláci spíš z dočasného

Totalitní režimy v Evropě: analýza socioekonomického vývoje vybraného příhraničního regionu

---

zájmu nebo za pomyslným bohatstvím po Němcích, ale vydrželi zde krátce. Ale i oni si museli odtrpět dobu nuceného zakládání družstev.

Postupně se po celém okrese Bruntál rozšířilo hospodaření jediného státního statku, který (prakticky i ideologicky) vyhnal všechny zemědělce, kteří neměli smysl pro jednotnou kolektivizaci. Ale ani restituce a transformace zemědělství v budoucnosti už asi nedokáže obnovit těžké obdělávání půdy na horách.[55]

4.6. Charakteristika zkoumaného regionu Bruntálsko a jeho osídlení

Právě příhraniční oblast severní Moravy, region Bruntálsko, patří k dobré ukázce tehdejšího vývoje.

Region Bruntálska a okolí se nalézají v podhůří Hrubého Jeseníku a je zde příznačná rozmanitost geologické stavby, která je dána složitostí vývoje pohoří Hrubého a Nízkého Jeseníku.

Současný charakter obcí, rozmístění, strukturu a dynamiku obyvatel je možno odvozovat z totální proměny souboru obyvatel v důsledku událostí souvisejících s 2. světovou válkou. Souvislost historického vývoje byla zcela přerušena poválečnou nucenou migrací německého obyvatelstva. Při následném doosídlování sice došlo k růstu počtu obyvatel, ale na mnohem nižší úrovni, než činil původní počet. Pokud by se jednalo pouze o kvantitativně chápanou změnu lidnatosti, prokázalo se, že populační ztrátu německého obyvatelstva nenahradila ani velmi početná imigrační vlna z nejrůznějších oblastí poválečného Československa či ze zahraničí. V důsledku tohoto fenoménu pouze 54% obyvatel okresu uvedlo při sčítání lidu v r. 1991, že se zde narodilo.[56]

Totalitní režimy v Evropě: analýza socioekonomického vývoje vybraného příhraničního regionu

---

Historický vývoj území, rozdílný geografický potenciál, sídelní poměry, spádovost a funkce krajiny vytvářejí na území Severomoravského kraje tři socioekonomické podoblasti, jejichž význam je značně rozdílný. Bruntálsko patří do podoblasti Jesenické.[57]

Obr. 1 Mapa regionu Bruntálsko

V roce 1947 přišla na severní Moravu první vlna pracovních sil, byli to slovenští reemigranti z Rumunska. Někteří starší pamětníci tvrdí, že se do Rumunska přistěhovali do již existující slovenské menšiny, kde získali práci, ale žili v poměrně nuzných rumunských podmínkách. Československá vláda je tehdy přemluvila k návratu do bývalé vlasti a slibovala nejen domy a statky po Němcích, ale i bohatství. Bohužel v té době byly již lepší statky a domy obsazené, pomyslné bohatství rozkradené a reemigrantům nezbylo nic.[58]

Letopisy Zlatých Hor dále přinášejí i vzpomínky pamětníků:

Bývalý obyvatel Rejvízu, okr. Jeseník (dříve Bruntál) Josef Kadlec vzpomíná, jaké okolnosti ho a jeho rodinu přivedly do tohoto kraje.

Totalitní režimy v Evropě: analýza socioekonomického vývoje vybraného příhraničního regionu

---

„Odkud pocházíte pane Kadleci?“

„Můj otec se ještě narodil na východním Slovensku za Rakouska – Uherska, nebyla tam práce a tak se vydal a s ním i mnoho jiných, za lepší práci do světa. Já se narodil v rumunském Sedmihradsku. Otec tam časem získal malé hospodářství, ale více jsme dřeli na panském.“

„Kdy a proč jste z Rumunska odešli?“

„My se z Rumunska ani nesnažili odejít, ale po válce přijeli nějací českoslovenští státní zaměstnanci, kteří nám vysvětlili, že se musíme vrátit do své vlasti, do Československa, protože to doba vyžaduje a protože se tak domluvily vlády obou demokratických států. Slibovali mnoho bohatství, statky, pole, které budeme obhospodařovat. Já jsem v té době byl dokonce vojákem rumunské armády a musel jsem svléknout uniformu. Za několik dní jsme nasedli do vlaku, skoro bez zavazadel a jeli. Do Šumperka nás přijelo asi 800. Tam nás rozdělili na různá místa.“

„Jaké tady panovaly poměry?“

„Co vám mám povídat! Kdybychom tušili, jaké to tady je, ani bychom se z Rumunska nehnuli. Když nás v Rumunsku přemlouvali k návratu, říkali, že si nemusíme nic brát, po odsunutých Němcích je tam všeho dost. Ten ministr, který k nám tehdy promluvil (J. Ďuriš – pozn.autorky) nám tehdy řekl: Nemůžeme vám dát nic jiného než práci..., zahráli nám hymnu a bylo to. V ten moment se rozplynul sen o vlastním statku, bohatství a my neměli pomalu ani kam hlavu složit. Kraj byl velmi chudý, bez spojení se světem, do Frývaldova (Jeseník – pozn.autorky) jsme museli chodit pěšky. Málo zásobovaný obchod a vzájemně neznámí lidé.“

„A nyní se vám nezasteskne po Rumunsku?“

„Ani ne, brzy jsme si na vše zvykli, my tam bydleli chuději než tady a tak nebylo nač vzpomínat.“[59]

Totalitní režimy v Evropě: analýza socioekonomického vývoje vybraného příhraničního regionu

---

Dalším přísunem pracovních sil – Řeků, se situace v pohraničním Slezsku poměrně zlepšila. Když skončila válka a němečtí okupanti opustili Řecko, řecké komunistické síly chtěly vybudovat levicově sociálně orientovanou společnost. Na základě sfér vlivu dohodnutých se Stalinem však zasáhl Churchill se svým protikomunistickým myšlením a hned chtěl vládní ministry odstranit. Nakonec se do Československa přistěhovalo asi 14 tisíc a vláda je usídlila do poloprázdných vesnic severní Moravy a Slezska.

Pamětník Apostolos Joanidis vzpomíná, jak se po mnoha těžkostech Řekové dostali až do Československa.

„Odkud pocházíte pane Joanidisi?“

„Jsem z hornatého kraje severního Řecka, kde se bojovalo nejdéle, z vesnice Glikoneri, měl jsem tam malé políčko, které mou rodinu uživilo. Chudá země, chudí lidé, zaostalost, tak bych asi charakterizoval život na venkově v Řecku.“

„Jaká byla situace po válce?“

„Během války jsem se dobrovolně přihlásil do odbojové protihitlerovské organizace a pak se přidal k Řeckému demokratickému osvobozeneckému vojsku. Válka je válka a nerad vzpomínám na hrůzy, které jsme zažili. A toto byla navíc i občanská válka. V roce 1948 bylo jasné, že jsme poraženi a kdybychom se dostali do rukou monarchistickým vojskům, byli bychom popraveni za zradu. Po porážce našich ideálů se komunistická organizace rozhodla emigrovat do lidově demokratických států, do Bulharska, Jugoslávie a Československa.“

„Jaký význam má pro Řeka slovo komunismus?“

„Řekové úplně nezažili komunismus ve své zemi natvrdo. Komunističtí partyzáni z doby občanské války jsou zejména pro starší generaci hrdinové, byť poražení. V Řecku se člověk nebojí nahlas říci, že je komunista.“

„Jaká je situace dnes?“

Totalitní režimy v Evropě: analýza socioekonomického vývoje vybraného příhraničního regionu

„V 80.letech po pádu vojenské junty začali Řekové odjíždět do své země, dříve nám cesta do naší vlasti byla zakázána z české strany. Byla nám přiznána občanská práva a také důchod. Bohužel se někteří nepřizpůsobili a vrátili se zpět. Dnes je to náš druhý domov.“[60]

Počet obyvatel na Bruntálsku						
1950	1961	1970	1980	1991	2000	2011
86565	94188	96036	103732	104415	100296	96329

Počet obyvatel podle národnosti (celá ČR)					
	1950	1961	1970	1980	1991
Češi	8343558	9023501	9270617	9733925	9826426
Němci	159938	134143	80903	58211	48556
Slováci	258025	275997	320998	361025	402129
Poláci	70816	66540	64074	66123	59383
Jiní	19770	26554	26273	18264	18812

Obr.2 Vlastní zpracování údajů podle ČSÚ

4.7. Pohled přímých účastníků totalitního režimu

Katolickou víru poprvé silně omezil nacismus. Po 2. světové válce, s nástupem komunistické ideologie, byl vývoj křesťanské věrouky, jako ideologického nástroje vládnoucí vykořisťovatelské třídy zcela zastaven.

V deníku MF DNES ze dne 26. března 2003 byla v pořadu zvaném GEN – osobnosti dneška, představena jediná osobnost ze Zlatých Hor, která svými životními činy význačně přispěla České republice. Byl to politický vězeň Stanislav Lekavý.

Totalitní režimy v Evropě: analýza socioekonomického vývoje vybraného příhraničního regionu

---

Narodil se na Slovácku a chtěl být knězem nebo lékařem. Ve čtyřicátých letech byl Státní bezpečností kvůli kolportáži letáků varující před rostoucí komunistickou totalitou zatčen a uvězněn. Přímo ve věznici v Uherském Hradišti poznal vyšetřovatele, kterého se vězni báli, Aloise Grebeníčka, proti kterému po letech také svědčil.

S. Lekavý vystřídal několik věznic a sám vypráví: *„Na korekci v borské věznici jsem dostal otravu krve, ruka mi modrala a očekával jsem smrt. Prosil jsem Boha o pomoc. Vyléčil jsem se a poté jsem byl převezen do uranových dolů do Jáchymova, ale cítil jsem, že tu práci nevydržím. Práci jsem odmítnout nesměl. Můj parták byl vězeň odsouzený za vraždu. Nejtěžší práci dělal za mě. Dodnes mu děkuji, že jsem přežil.“*

Po propuštění z věznice byl povolán do vojenské služby a poté pracoval jako dělník. Přihlásil se na teologickou fakultu, ale jako bývalý vězeň byl odmítnut. Za rok ho překvapivě ke studiu nutili příslušníci StB, kteří mu dokonce hrozili dalším vězením. Tentokrát poslechnout odmítl. Aby unikl pronásledování, oženil se, rozvedl a v roce 1979 se tajně nechal vysvětit na kněze. Dodnes dělá duchovního správce na poutním kostele Marie Pomocné ve Zlatých Horách.[61]

Snaha o ekonomickou reformu mohla otevřít společnosti nové perspektivy. Hospodaření se mělo hlásit k tržnímu systému bez diktátu plánování a vzoru SSSR, uvolnil se politický teror. Během let šedesátých bylo umožněno několika německým rodinám ze Zlatohorska odstěhovat se za svými příbuznými do Německé spolkové republiky. Tyto možnosti byly ale násilně ukončeny sovětskou okupací v ranních hodinách 21. srpna 1968. Obsazení republiky se zúčastnily i další lidově demokratické státy.

Pan Petr Eškulič (důchodce, 71 let) vzpomíná: *„V šest hodin ráno přijela do Zlatých Hor polská armáda. Abychom je nějak zmátli, protože jsme s okupací samozřejmě nesouhlasili, otáčeli jsme tabule směru na křižovatkách a na případné otázky směru jsme odpovídali tak, aby se dostali zpět do Polska.“*

„Neměli jste strach? Co kdyby došlo ke střelbě?“

Totalitní režimy v Evropě: analýza socioekonomického vývoje vybraného příhraničního regionu

---

„Strach jsme možná ani nevnímali, žena plakala, že je válka. Ke střelbě nedošlo, okupační armáda nám pouze zničila cesty tíhou tanků. A pro případ, že by okupační vojska chtěla vysílat zprávy z vysílače, který stál na Rejvízu, jsme spolu s Františkem Holušou a Zdenkem Jedličkou ten stožár skáceli. Také jsme za to byli soudně potrestáni.“[62]

Paní Anna Seidlová (bývalá učitelka, 64 let) odpověděla na několik otázek:

„Projevil se komunistický režim nějakým způsobem na Vašem konkrétním životě?“

„Mě osobně se to moc netýkalo, ale bylo to v rodině.“

„Můžete uvést konkrétní případ?“

„Můj strýc byl za války u letectva v Anglii. Po válce ještě zůstal několik měsíců u armády, ale po únoru ho propustili. Důvod byl i ten, že nechtěl vstoupit do KSČ. Když se mu narodila dcera, odstěhovali se za námi sem do hor, pracoval s otcem v zemědělství, ale sestřenka bohužel nemohla studovat později na vysoké škole. Byla dcerou nežádoucího občana. Bylo to hodně nespravedlivé.“

„Jak jste tedy vnímala sametovou revoluci v roce 1989?“

„Mám dnes již dospělé děti a v té době byli studenti střední školy. Euforie revoluce byla veliká, nosili tajně trikolory na klopě a rovněž tajně se účastnili shromáždění proti tehdejšímu režimu. Měla jsem o ně zvláštní strach, ale zároveň jsem jim přála, aby společnost dokázala tu rozjetou věc, tu správnou věc, dotáhnout až do konce. Dnes mám ovšem někdy pocit, jestli jsme náhodou neodbočili z cesty...“

Paní Marie Pfütznerová (v minulosti statkářka, 82 let), vypráví:

„Jsem napůl Němka, matka pocházela tady odsud. Museli jsme na paži nosit bílý pásek s písmenem N, pod hrozbou pokuty. Po válce nám byl na chvíli vrácen malý statek, otec byl velmi vážený občan, i když byl Němec, ale únorové události vše změnilo, takže

Totalitní režimy v Evropě: analýza socioekonomického vývoje vybraného příhraničního regionu

---

s komunistickým režimem, který preferoval znárodnění a kolektivizaci jsme nesympatizovali.“

„Domníváte se, že komunistický režim výrazně ovlivnil život v tomhle regionu?“

„Určitě, zde hospodáři přišli o vlastní majetek, na kterém se dost nadřeli, pět sedláků, kteří tady i v blízkém okolí žili a nechtěli se jen tak vzdát svého majetku tehdy odvedli. Mého otce taky. Až později jsme se dozvěděli, že je v uranových dolech v Jáchymově, už jsme ho nikdy neviděli. Lidé měli potom strach cokoli říct proti tehdejšímu režimu, aby si nepřitížili a tak jsme museli žít podle jejich pravidel. Navíc se po létech lidé z hor stěhovali do větších měst, tady se jim dobře nevedlo.“

5 Výsledky práce

Komunistická ideologie českou zemi hodně poznamenala. Venkovské, horské oblasti neměly velkou možnost seberozvíjení a vznikaly tak i velké sociální nerovnosti. Doménou zkoumaného regionu Bruntálsko bylo vzhledem ke geografické poloze zemědělství a lesnictví, průmysl se přesouval do vnitrozemí. Dále pak je nutné uvést, že ekonomická aktivita po osvobození byla závislá na znovuosídlení tohoto kraje, což nebylo tak jednoduché.

Dnešní kraj je vzhledem ke svému vývoji inovován a umožňuje tak efektivnější zvládání problémů.

6 Závěr

Z analýzy literatury vyplývá, že poválečné vysídlení a následné „osídlení“ Bruntálska přineslo novou vlnu obyvatel z řad reemigrantů z Polska, Řecka, Rumunska,...

Totalitní režimy v Evropě: analýza socioekonomického vývoje vybraného příhraničního regionu

---

Hustota zalidnění je v současné době v okrese Bruntál asi 100 obyv./ km², ovšem rozdíl, který vzniká mezi jinými okresy, je dán nejen horským charakterem území, klimatickými podmínkami, ale i socioekonomickými podmínkami a s nimi spojená špatná dopravní infrastruktura a zejména situace na trhu práce. Velkým problémem je zde tedy velká nezaměstnanost, kterou vyplňuje nedostatečná vzdělanost obyvatel.

Podle názoru autorky je jedinou vhodnou alternativou, která by dostatečně využila potenciálu celého území, cestovní ruch.

Z rozhovorů přímých účastníků lze usoudit, že totalitní režim v zemi ukazoval svou mocenskou sílu s přesně stanovenými pravidly. Ten, kdo se těmito pravidly nechtěl řídit, byl označen za nepohodlného občana. Likvidace soukromých zemědělců byla spojená s ovládním občanů na venkově, kde byli lidé viditelně spjatí s půdou, se zemědělstvím a tzv. socializace vesnice byla velkým problémem. Princip celé výstavby socialismu spočíval tedy v likvidaci soukromého hospodářství a to vše podle sovětského vzoru.

Charakteristiky totalitních režimů uvádějí jako cíl určitou ideologii, které by se obyvatelstvo přizpůsobilo, kde se potlačovala lidská práva a utvářel oficiální světonázor.

Totalitní režimy v Evropě: analýza socioekonomického vývoje vybraného příhraničního regionu

---

7 Seznam použitých zdrojů

- [1] : M. Herzán, Totalitní světovláda, str. 6, 2. Vydání 2010, naklad. Eko – konzult, 284 stran, ISBN 80-238-6339-8
- [19], [25], [26], [44], [45], [46] : L. Soukup, P. Skřejpková, Nedemokratické právní systémy ve vybraných státech Evropy 1. poloviny 20. století, str. 16, 21, 32, 80, 81, 1. Vydání 2011, naklad. Havlíček Brain Team, 200 stran, ISBN 978-80-87109-24-3
- [8] : J. Měchýř, Velký převrat či snad revoluce sametová, str. 336, 1. Vydání 1999, naklad. Progetto, 359 stran, ISBN 8086366006
- [9], [21], [22] : www.lecyklopedie.com, [citace dne 12.12.2012/ 9.1.2013]
- [10], [12] : E. Kohák, Průvodce demokracií, str. 19, str. 41, 2. Vydání 2002, naklad. Sociologické, 164 stran, ISBN 8086429032
- [13], [14] www.wikipedie.org/demokracie, [citace dne 13.12.2012]
- [30], [32], [33] : P. Kotlán, Demokracie ve stínu, str. 53, str. 122, str. 122 – 123, 1. Vydání 2003, naklad. Institut vzdělávání Sokrates, 173 stran, ISBN 808657207-2
- [2], [3], [4], [5], [6], [7], [11], [15], [16], [17], [18], [20]: www.wikipedie.org.cz, [citace dne 12.12.2012/ 28.12.2012/ 6.1.2013]
- [23] : P. Johnson, Dějiny 20. století, str. 843, 2. Vydání 2008, naklad. Leda, 845 stran, ISBN 978-80-7335-145-8
- [24], [27], [31], [34], [35] : PhDr. N. Pavelčíková CSc., Totalitární režimy 20. století v Evropě, str. 15, 23, 29, 39, 40, 42, 2. Vydání 2008, naklad. Ostravská univerzita, 97 stran, ISBN 978-80-7368-712-0
- [28], [29], [36], [37], [38], [39], : M. Flores (překlad A. Klivanová), Komunismus, str. 59, 95, 112, 15, 167, 101, 102, 124, 125, 172, 1. Vydání 2008, naklad. KMa s.r.o, 185 stran, ISBN 978-80-7309-388-4
- [40], [41], [42], [43] : R. Overy, Kronika Třetí říše, str. 7, 8, 150, 206, 320, 370, 1. Vydání 2011, naklad. Fortuna Libri, 512 stran, ISBN 978-80-7321-544-6
- [47], [48] : www.wikibooks.org/ceskedejiny, [citace dne 6.11. 2012]
- [49], [50], [51], [54] : www.totalita.cz, [citace dne 1.12. 2012]
- [56] : www.bruntal.net, [citace dne 14.1.2013]
- [57] : www.mesta.obce.cz, [citace dne 14.1.2013]

Totalitní režimy v Evropě: analýza socioekonomického vývoje vybraného příhraničního regionu

---

[27] : P. Prokš, Konec jednoho experimentu : Krize a pád totalitního režimu v Československu 1968 – 1989, str. 58 – 59, 63, 1. Vydání 1993, naklad. Jinočany, Panorama dějin, 66 stran, ISBN 80-85787-08-3

[55], [58], [59], [60],[61],[62], [63] : S. Joanidis, Zlaté Hory v Jeseníkách – Letopisy, str. 95, 96, 379, 7. vydání 2004, naklad. STUDIO – 4 s.r.o., 559 stran, ISBN 80-902929-4-1

Obr. 1 : www.mesta.obce.cz [dne 18.2.2013]

Obr. 2 : www.csu.cz [dne 18.2.2013]